

TIMPUL

8 pagini,
an IX, nr. 107

6-7
iunie-iulie
2008

REVISTĂ DE CULTURĂ

Redacția și administrația: B-dul Carol I nr. 3-5, Casa Conachi, IAȘI

Supliment

- **În lumea lui Tagore**
Mihaela Gligor
- **Kerala: secvențe din periplul meu indian**
Olivia Bălănescu
- **Amintiri despre Mircea Eliade și Maitreyi Devi**
Traian Penciu în dialog cu Pabitra Sarkar
- **Despre orez și puritate: Masa și castele în India**
Raluca Boboc
- **Metaforă la purtător**
Dana Sugu
- **Mama mea, Maitraye**
Priyadarshi Sen
- **Ofrandă de cântec**
Rabindranath Tagore

Foto de Olivia Bălănescu

În lumea lui Tagore

MIHAELA GLIGOR

„Voi renaște în India iar și iar. Cu toată
sărăcia, suferința și nefericirea ei,
iubesc India cel mai mult”
(Rabindranath Tagore).

Niciun alt loc din India nu este atât de impregnat de personalitatea și moștenirea culturală și spirituală a marelui Rabindranath Tagore ca Bengalul. Și este normal să fie așa, deoarece poetul s-a născut în Calcutta (azi Kolkata), și-a petrecut o însemnată parte a vieții în acest oraș, iar în apropiere, la Shantiniketan, a înființat o Universitate-model pentru acele vremuri, etalon pentru cele de azi.

În Kolkata de azi, oraș cosmopolit, aglomerat, fremătând de viață, un furnicar în care îți se perindă prin fața ochilor o avalanșă de mașini (de epocă sau de ultimă generație), autobuze albastre sau galbene, cu grilaje de lemn în loc de geamuri, în care călătorii se îmbulzesc și se așează conform unei reguli clare (femeile își au locul lor), motocicletele pe care se înghesuie întreaga familie (cinci, chiar șase persoane), biciclete, ricsă motorizată, sau cu biciclete pe post de „motor”, sau pur și simplu trase de un amărut, piele și os, care-și câștigă cu trudă o porție de orez cu linte în fiecare zi..., spectacolul vieții atinge cote absolute. Totul este fascinant în această metropolă. Clădirile, străzile, Templele, grămezile de mirodenii, bețisoarele parfumate, florile, fructele exotice, mîncarea gătită direct pe trotuar, sunetul de *Puja*, locurile de îmbăiere, mirosul de coriandru și scortisoară, de tuberoze..., sunetul de sitar ce se aude din cele mai întinse unghere, vitrinele occidentale ale marilor magazine, reclamele luminoase, bazarurile, oamenii care sînt peste tot... În Kolkata modernă domnește o forță de nedescris. Și totuși, totul își are locul și rostul său. Nimic nu e de prisos. Toate coexistă în armonie.

Undeva în mijlocul Kolkatei, adăpostită la umbra unor imensi palmieri, se ridică, mîndră, *Jorasanko Thakurbari*, casa în care s-a născut, a trăit și lucrat o perioadă îndelungată și în care a murit poetul Rabindranath Tagore. În prezent, clădirea este sediul central al Universității Rabindra Bharati și al Muzeului Tagore din Kolkata. *Jorasanko Thakurbari* are o vechime considerabilă, 217 ani și o arhitectură pe măsură. Cu două etaje, cu o curte interioară în care aveau loc procesiuni religioase și cu verande largi ce practic o înconjoară, de unde poți admira o bună parte a Kolkatei, casa lui Tagore păstrează aerul vremurilor în care poetul era acolo. Camerele, de diferite mărimi, de la camera minusculă în care s-a născut Rabindranath, la cele în care își petrecea zilele soția acestuia, la camera părinților sau cea destinată oaspetilor de seamă și pînă la biroul în care poetul lucra, toate redau simplitatea stilului bengalez. În camera în care obișnuia să lucreze Tagore se păstrează scaunul său favorit și o serie de obiecte personale. De asemenea, Muzeul, care este parte a Universității, adăpostește un număr important de tablouri originale semnate de Rabindranath Tagore, manuscrise și fotografii din diferitele sale călătorii. Principalul scop al acestei Case-muzeu și al Universității este de a perpetua memoria marelui poet Rabindranath Tagore, ca de altfel și acela de a nuanța rolul jucat de ceilalți membri ai ilustrei sale familii în renatarea culturală a Bengalului de Vest în secolul al XIX-lea. Profesori și cercetători din întreaga lume au trecut pragul acestei Universități în dorința de a afla cit mai multe despre genialul Rabindranath Tagore.

Aflat la citeva ore bune de mers din Kolkata, Shantiniketan, „sălasul păcii”, este un alt loc magic ce-și datorează popularitatea, în totalitate, lui Rabindranath Tagore. Însă, pentru a ajunge acolo, trebuie să străbăți zona rurală a Bengalului, cu verdele ei ameticitor, cu întinse plantații de orez și ochiuri de apă, cu palmieri, cocotieri și egrete. Satele bengaleze, atât de liniștite și cuminti, par desprinsă dintr-o

poveste. Oamenii sînt calzi și primitori. Totul este verde, curat, pur, luminos. Iar odată ajuns în Shantiniketan, îți dorești să rămii acolo, în verdele lui, în poveștile lui..., printre oamenii lui.

În Shantiniketan, Rabindranath a pus bazele unei Universități aparte, numită Vishva-Bharati („din întreaga Indie”). În vremea lui Tagore, cursurile se țineau în aer liber, în curte, în jurul copacilor, cursanții, cu vîrste cuprinse între 6 și 25 de ani, învățînd într-un climat de libertate absolută, și într-o totală comuniune cu natura. În zilele noastre, zona în care aveau loc cursurile face parte din complexul muzeal, alături de casele lui Tagore. Poetul avea mai multe case, locuind în ele în diferite perioade, în funcție de starea de spirit. Fiecare casă are o arhitectură diferită în raport cu cealaltă. Însă, la fiecare s-au adăugat camere pe parcurs, acest fapt fiind vizibil și este un element ce dă originalitate întregului complex. Se păstrează și mașinile cu care Rabindranath obișnuia să se plimbe și, la fel ca și în casa din Kolkata, o serie de obiecte personale. Muzeul adăpostește tablouri, gravuri, manuscrise..., lucruri ce odinioară îi erau indispensabile lui Tagore.

E liniște la Shantiniketan. Miroase a verde crud, a magnoliei și iasomie. Pămîntul roșu, udat de ploaie înainte de ajungerea noastră, mustește de viață. Păsările își dau, pe zeci de glasuri, binete. Mai multe egrete, alungate de ploaie din lanurile de orez din satele învecinate, și-au dat înlînire în parcul din spațiile clădirii centrale. E verde peste tot. E liniște și pace. Sute de indieni vizitează zilnic complexul muzeal. Își lasă cu piosenie papucii la intrarea în casele lui Tagore. Schimbă impresii în șoaptă, pentru a nu deranja cu prezența lor spiritul lui Tagore, despre care se spune că are grijă de locurile pe care le-a iubit atât de mult. Grupuri de copii veniți în excursie din toate părțile Indiei învață lucruri noi despre Gurudev Rabindranath, învață că viitorul le aparține și că ei îl pot schimba, prin cunoaștere. Și ce loc ar fi mai potrivit pentru a învăța acest lucru decît Shantiniketanul, cu trecutul lui cultural nemaipomenit?

Universul lui Tagore și respectul pentru personalitatea sa este neschimbat. Bengalezii, și nu numai, știu să îl respecte și azi. Și au și de ce. Tagore a devenit primul laureat Nobel al Asiei cînd în 1913 a cîștigat Premiul Nobel pentru Literatură pentru volumul *Gitanjali*. Tagore a fost, de asemenea, muzician și pictor prolific, compunînd cam 2230 de cîntece. Bengalezii de azi au în vocabular expresia *rabindrasangit*, adică „cîntecele lui Rabindranath”, acestea fiind parte integrantă a culturii bengaleze. Muzica lui Tagore este inseparabilă de literatura lui, majoritatea acestuia din urmă constituind materia primă pentru cîntece. Două dintre cîntecele lui Tagore sînt astăzi imnuri naționale ale statelor Bangladesh și India: *Amar Shonar Bangla*, respectiv *Jana Gana Mana*.

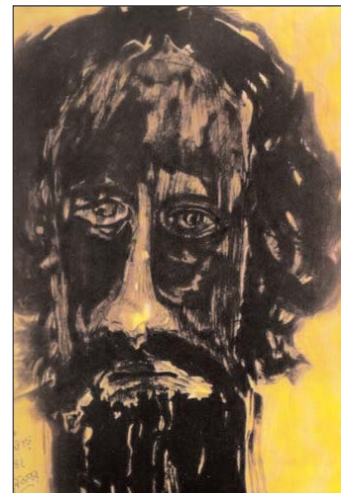
Rabindranath Tagore, personalitate marcantă a Renașterii culturale a Bengalului de Vest, este sărbătorit în fiecare an în Kolkata. Fie că este vorba de un Festival de poezie sau de unul muzical, moștenirea lui Tagore e scoasă cu fast la rampă de bengalezii. Doar aflîndu-te în mijlocul lor poți simți respectul, admirația și mîndria că s-au născut într-o Indie pe care marele Rabindranath o iubea atât. Nu pot decît

să îi înțeleg.

Înapoi în Kolkata, la Ramakrishna Mission Institute of Culture, prind un fragment dintr-o discuție despre elementele religioase în opera lui Tagore. Cu siguranță era interesat de religie și avea ceva de spus despre viață și moarte. De altfel, ideea unei relații directe, lipsită de teamă și plină de bucurie cu Dumnezeu poate fi găsită în multe dintre scrierile lui Tagore, inclusiv în poemele din *Gitanjali*. Și asta pentru că Tagore s-a inspirat din tradițiile religioase ale Indiei, texte antice sau poezii populare. De unde și ambiguitatea experienței religioase ce este centrală în multe dintre poemele devotionale ale lui Tagore, ceea ce le face atractive, indiferent de credințele religioase ale cititorilor.

În fapt, India în general și Kolkata în mod special oferă un amalgam de credințe și ritualuri religioase. Hinduism, Islam, Jainism, Buddhism, Crestinism și Iudaism. Temple, moschei, biserici și sinagogi. Dakshineswar Kali Temple, Belur Math, Nakhoda Mosque, Paresnath Temple, St. Paul's Cathedral sau Birla Mandir Temple. Cu toate că aproape 80 % dintre indieni sînt hinduși, toate celelalte credințe sînt acceptate și de aceea nu este nimic ciudat să vezi pe aceeași stradă, la mică distanță una de cealaltă, o Biserică creștină, o Moschee sau un Templu dedicat lui Ganesh. Hinduși, musulmani, creștini, evrei, budisti, jainiști... trăiesc cu toții sub soarele Indiei, fiecare păstrîndu-și identitatea și tradițiile. În India, fiecare religie este o cale către Dumnezeu. Și nici una nu este superioară celeilalte. Fiecare om își poate alege calea ce i se potrivește cel mai bine. Nu-l poți judeca pe celălalt în funcție de propria ta cale. Pentru că nu ai de unde să știi că drumul ales de tine este cel adevărat, cel corect. De aceea, respectul față de celălalt și față de calea aleasă de el te face mai bun. Mai înțelept. Mai deschis la comunicare. Mai uman, în ultimă instanță. În India, oameni de diferite credințe se străduiesc să conviețuiască în pace. Există, ce-i drept, și unele conflicte, însă nu atât de multe ca în alte părți ale lumii unde este prezent pluralismul religios. Am văzut în New Delhi hinduși și creștini vizitînd Jama Masjid, cea mai mare moschee din India. Am văzut, de asemenea, musulmani trecînd pragul Birla Mandir Temple din Kolkata. Și o făceau cu respect față de credința semenilor, cu dorința de a învăța cite ceva despre Dumnezeul celor de lîngă ei. India este un Turn Babel modern. Aici Dumnezeu este peste tot și, chiar de are o mie de nume și o mie de chipuri, El/Ea este unul. Cel care crede cu adevărat știe asta.

Și poate că, privit și din această perspectivă, a pluralismului religios, faptul că Rabindranath Tagore a numit Vishva-Bharati („din întreaga Indie”) Universitatea de la Shantiniketan, înseamnă că, desi diferiți din multe puncte de vedere, totuși, noi, oamenii, avem ceva în comun: setea de cunoaștere, aspirația către mai bine, simțul estetic și cite altele. Și dincolo de acestea, simplitatea, care în India este cea mai mare avere; bucuria adevărată ce vine din interior; sentimentul că viața trebuie trăită cu responsabilitate; că fiecare zi e un nou început și fiecare clipă e prețioasă. Dacă vrei să înveți despre toate acestea, India este locul cel mai potrivit.

Autoportret Tagore, 1935

Din curtea largă de la Shantiniketan am luat o pietricică albă. Ca amintire. Mi-au plăcut multe locuri din India, însă acolo, în verdeața cîmpiei Bengalului, la Shantiniketan, „sălas al păcii”, am avut un sentiment de firesc, de liniște, de comuniune cu întregul Univers. A fost ca o întoarcere *in illo tempore*, cînd pămîntul se trezea la viață după prima ploaie și Soarele își trimitea sfîșos razele asupra lumii... Și atunci mi-am zis că dacă vreau să simt India, trebuie să o privesc cu inima deschisă. Să o accept așa cum e.

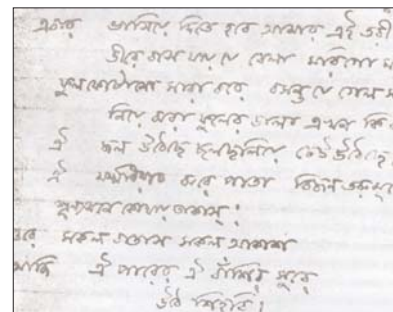
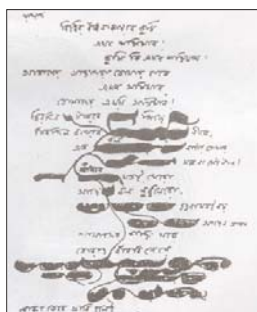
Mulți m-au întrebat cum e India? Dacă e, într-adevăr, incredibilă, sau dacă e mizerie și sărăcie. Dacă porțile palatelor sînt aurite și dacă am văzut bătrîni slabi și copii subnutriți. Dacă... Ca să îți faci o părere despre India trebuie să fii acolo, să o vezi. Și ca să îți faci o părere obiectivă trebuie să îți lași acasă temerile și ideile preconcepute, să uiți tot ceea ce „știi” despre India, tot ceea ce ai „învățat” din cărți, tot ceea ce ai văzut în documentarele TV. Cînd ajungi în India trebuie să fii „gol” și să îți dorești doar un singur lucru: să te „îmbraci” cu India.

Am învățat în India că azi poți fi Brahman și miine Paria. Am învățat că ești mai cîștigat atunci cînd dai, decît atunci cînd primești; am învățat că împlinirea sufletească nu stă în fapte mari, ci în gesturi mărunte; am învățat că, atunci cînd „ți-e foame”, o lingură de orez face mai mult decît o friptură împănată; am învățat că simplitatea e cea mai mare virtute. Și am mai învățat că India este o țară a contrastelor: acum te minunezi văzînd minunatul Taj Mahallului sau a Templului de aur de la Amritsar sau a altor mii de asemenea locuri și în minutul următor ti se rupe inima cînd vezi copilasul ce doarme direct pe trotuar sau văduva ce-și strigă, neabăgată în seamă de nimeni, durerea.

India este multe lucruri, bune sau mai puțin bune. Și îți trebuie cel puțin zece vieți să o cunoști cu adevărat. „Regula” este mereu aceeași: dacă vrei să simți India, trebuie să uiți pentru o clipă de unde vii și să te lași prins în iuresul ei. Altminteri, mai bine stai acasă, pentru că oricum nu înțelegi nimic. Și chiar e păcat.

Tagore după rugăciunea de Anul Nou Bengalez 1940. Courtesy Radindra Bhavan Shantiniketan

Manuscris - Tagore

Kerala: secvențe din periplusul meu indian

OLIVIA BĂLĂNESCU

Ziua de Crăciun începe devreme, la 6.15, în căldura umedă a camerei de hotel din Alappuzha și în febra finalizării bagajului pentru plecarea spre cea de-a doua destinație a vacanței keralaze. A trebuit să cumpăr un rucsac pentru haina de iarnă și pantofii cu care am apărut din ceața lăptoasă de la Delhi. Nu mai e timp de mîncat, deși restaurantul ieftin de la parter e deschis, căci indienii se trezesc odată cu soarele.

O ricșă mă duce în câteva minute la *jetty*, minusculul port de unde pleacă feribotul spre Kottayam. Cumpăr în grabă niste chips-uri de „papioca” și o pungă de curmale. Aproape că uitasem echivalentul în română al englezescului *dates*, ca și gustul fructelor mari, confiate. Biletele se vînd la bordul vasului, deci rămîne o jumătate de oră de așteptat pe o bancă de piatră, cu ochii la niste resturi de afișe decolorate ale unor filme Bollywood, desigur. Familii de indieni încep să sosească rînd pe rînd. Nici urmă de turiști, din moment ce nu e vorba de vreun vas luxos de croazieră, ci mai de grabă de un „autobuz” local pe apă.

La 7.25 apare feribotul cu nr. 38 în direcția Kottayam, trage scurt la mal, timp suficient pentru ca unii pasageri să sară expert pe punte. Cu cele două bagaje pe care le am, nu pot face un salt similar și aștept ca micul vas să întoarcă și să fie ancorat cum se cuvine, cu funii groase, la ponton. Mă grăbesc să urc ca să prind un loc cu vedere neobstrucționată. Vasul, desigur, are o punte largă, cu două șiruri de bănci îmbrăcate în vinilin albastru, jupuit pe alocuri, pe care pot sta confortabil trei persoane, iar acoperișul e o prelată groasă, eficientă împotriva soarelui care începe deja să ardă nemilos. Pe banca din față stă o fetiță de 6-7 ani care nu-și poate lua ochii de la mine. Ride încurcată ori de câte ori îi surprind privirea și, rușinată, îi șușotește ceva mamei la ureche.

Plătesc 10 rupii costul biletului și feribotul pornește agale în susul riului. Treccm repede de lacul pe care l-am văzut ieri încărcat de bărci-hoteluri, așa numitele *hotels*. Unele s-au desprins deja de la mal, începîndu-și croaziera de dimineață, în timp ce locatarii-turiști aflați la bord își schimbă pozițiile pentru fotografii la o ceașcă de cafea pe fundalul apei și al pîlcului de cocotieri de pe mal.

Scot și eu grăbită aparatul de teamă să nu pierd ceva din minunățiile exotice pe care riul le derulează în mersul leneș al vasului. Nu pentru prima oară în India, am senzația că sînt la un cinematograf în aer liber, spectator mut al unor scene sau imagini incredibile care se lipește pe retină și rămîn acolo pentru totdeauna. Cum să le explic eu celor de acasă, care mi-au reproșat că nu am făcut poze suficiente anul trecut, că mie nu-mi sînt necesare? E ca și cum aș colecționa afișele filmelor pe care le vîd. De data aceasta însă, fotografiez frenetic pentru că am o datorie de conștiință: pozele așa-zis „frumoase” pot arăta, celor care vor să vadă, că India oferă ceva mai mult decît gunoaie, vaci costelive, sărăcie sau leproși. E trist că mulți dintre cei care vin aici, într-un scop sau altul, refuză să pătrundă dincolo de mizerie și se întorc acasă cu povești cutremurătoare care mă fac adesea să mă întreb: „Oare așa e India, dar nu o vîd eu?”. În fine, bănuiesc că nu toată lumea e cinefilă împătimită ca mine. Filmul dimineții de azi e un documentar fără comentarii despre „Venetia Estului” – cum a fost denumită această parte a Keralai – cu bogăția sa de ape binecuvîntate de verdele ierburilor, rozul

Foto de Olivia Bălănescu

nuferilor și albul egretelor grăbite.

Tragem la mal din cînd în cînd pentru cei cîțiva pasageri care vor să urce sau să coboare în satele din împrejurimi. La una din stațiile plutitoare, vasul s-a înveselit de apariția a vreo douăzeci de femei tinere, toate zvelte, în sariuri colorate, și obligatoriu cu cercei mari de aur. Stau laolaltă într-un grup voios și vorbesc neconștient, ca femeile. Poate se duc undeva să lucreze, mă gîndesc eu.

Pe lîngă vegetația luxuriantă, canalele oferă vederi sporadice asupra localităților riverane care-mi dau posibilitatea să surprind crimpea de viață matinală: cite o baie în rîu, spalatul ruferelor sau adăpatul animalelor. M-am obișnuit deja cu felul în care indienii își trăiesc viața „în stradă”, sfidînd conceptele noastre despre spațiu privat, interior sau exterior. Satele sînt numeroase, căci Kerala este cel mai dens populat stat din India. Localitățile mai mari au poduri de lemn care fac legătura între cele două maluri, poduri care sînt ridicate în calea feribotului de cite un bărbat care le minuieste rapid cu o sfoară și un scripete.

Mă așteptam să zăresc doar locuințe amărîte din chirpici sau colibe de stuf, dar rămîn impresionată de imponenta elegantă a unor vile – case sănătoase din cărămidă, acoperite cu țiglă roșie ca pe la noi, cu verande largi, uși glisante de sticlă și parcuri pe post de grădini. Sărăcia nu lipsește, desigur, dar pare mai puțin acută decît în alte locuri din India. Dezvoltarea industrială scăzută și puținii investitori străini au făcut ca un procent semnificativ din forța de muncă masculină să se îndrepte spre statele din Golf, iar cum multe familii keralaze beneficiază de cîștiguri substanțiale care sînt trimise acasă, iar rezultatul se vede în bogăția neașteptată a acestui ținut al apelor.

Voiajul durează trei ore, cit un film indian, timp suficient să-ți formezi o imagine despre pulsația vieții cotidiane din această parte a Keralai. Stația Kottayam, cap de linie, e un loc larg, așa cum se cuvine unui important centru comercial de pe coasta Malabar. Am înima un pic strînsă pentru că nu am găsit zilele trecute nici o cameră liberă la hotelurile trecute în ghid. Mă acostează instantaneu un indian care se oferă insistent să mă ia cu mașina pînă la o stațiune ayurvedică aflată la patru kilometri de oras. Desigur, deși tipul șarlatanilor ocazionali sau de profesie, care încearcă să ia mintile turistilor neinițiați, îl urmez în ideea că nu am altă variantă și că, oricum, pot să refuz să stau într-un loc dacă nu-mi convine sau nu face bani.

Mă urc în mașină și pornim printr-un sat amorsat pînă la Spitalul Ayurvedic. „Nu, la spital nu am de gînd să stau”, îmi zic, dar

mașina cotește dreapta pe un drum bătătorit de țară și ajungem la o poartă arcuită de lemn unde e scris mare „Athreya Resort”. Intrăm și vederea ni se deschide cu o statuie gigantică a lui Hanuman în postură de războinic. Ups, un kitsch menit să impresioneze străinii! Neîncrederea îmi sporește rapid cînd dau cu ochii de un loc special amenajat pentru lecții de yoga, un fel de colibă cu două zeități încremenite la usă. Yoga și ayurveda – combinația sigur vandabilă pentru turiștii dornici să cuprindă „esența” Indiei în zece zile. Mergem apoi să vedem camerele dispuse în sistem de căsuțe spațioase, liniștite, cu multă lumină. Pretul e excelent, cocotierii îmbietori, așa că uit repede vulgarizările de la intrare și mă hotărâsc să rămîn aici, multumindu-mi frumos indianului pe care-l bănuisem, în grabă, pe nedrept.

Las bagajele înăuntru și plec într-o primă recunoaștere a împrejurimilor, ca să descopăr un loc de-a dreptul fascinant, încremenit parcă într-o atmosferă rurală nealterată de trecerea secolelor. În câteva minute mă înconjoară patru fetițe zîmbitoare, care mă supun interogatoriului standard: ce mai faci, de unde vii, cum te cheamă. Nici una nu îmi cere un pix, așa cum mi s-a întîmplat în Jodhpur, Udaipur, Jaisalmer, Manali sau, zilele trecute, în Alappuzha. Asta nu înseamnă că cei care cer sînt neapărat sărmani, sau că magazinele și tarabele indiene nu ar abunda în tot felul de ustensile de scris, care mai de care mai colorate, ci pur și simplu că fascinația Vestului se întrupează pentru cei mici într-un banal pix.

Aflu de la fete că satul se numește Pallom, că școala nu e departe, iar vacanța de așa-zisa iarnă, la 32-34 de grade, se termină pe 31 decembrie. La sugestia lor, mergem împreună să vedem cîmpul de orez aflat chiar în spatele

stațiunii, cîmp ce aparține mai multor proprietari care-l recoltează în martie-aprilie, orezul urmînd să fie vîndut la magazin, cum zic fetițele mele. Nu e de mirare că pămîntul e atît de bogat, avînd în vedere că sudul Indiei e vizitat de doi musoni pe an. Mă surprinde însă faptul că, într-un sat uitat de lume, la răscruce de multe ape, copiii vorbesc engleză cu ușurință, pe lîngă hindi și, firesc, malayalam. Kerala își merită deci faima pe care o are în India pentru sistemul excelent de educație, cu un nivel al alfabetizării, cel puțin oficial, de sută la sută. Trebuie să fie rezultatul lungii guvernări comuniste, Kerala fiind în 1957 primul stat care-și alegea la conducere, în mod democratic, un partid comunist.

La plecare, fetițele mele cu multe mărgele și cercei îmi urează zîmbitoare un Crăciun fericit și mă informează prompt că ele sînt hinduse, dar majoritatea vecinilor lor sînt creștini care merg duminica la biserică din apropiere. Contactul cu Europa și lumea creștină a început în 1498 cînd o primă flotă portugheză sub conducerea lui Vasco da Gama a ajuns pe coasta Indiei via Capul Bunei Speranțe și Marea Arabiei. Atrasi de comerțul cu mirodenii, portughezii au făcut din Kochi un port puternic pe care l-au dominat în exclusivitate pînă la apariția puterilor rivale, Franța și Olanda. La începutul secolului al XVII-lea, East India Company a intrat în ecuație și britanicii au preluat controlul pînă la Independența din 1947. Această îndelungată legătură cu Europa justifică existența numeroasei populații creștine din Kerala, cit și numărul impresionant de biserici și catedrale vechi de cîteva secole.

Luîndu-mi rămas bun de la copii, nu pot să nu mă gîndesc că sînt de ceva vreme în India, dar eu tot sînt mișcată, la fel ca la început, de ușurina cu care se stabilesc aici contactele umane. Cu un zîmbet larg și o privire caldă: așa știu indienii să își facă loc în sufletele celor care sînt pregătiți să-i cunoască. Așa i-am cunoscut eu, așa m-au cucerit ei pe mine, și e de ajuns să-mi amintesc doar de studenții mei de la Delhi University ca să îmi explic cum se înfiripează aici relații de suflet care te leagă de India pentru o viață.

Cu inima încărcată de emoții rare, mă retrag în cameră, la răcoare, să pot derula în voie filmul Crăciunului meu din 2007, un film nu despre Moș Crăciun, rămas în țară, ci despre oameni calzi și frumuseți dumnezeiești care ni se pot revela doar în zile alese ca cea de azi.

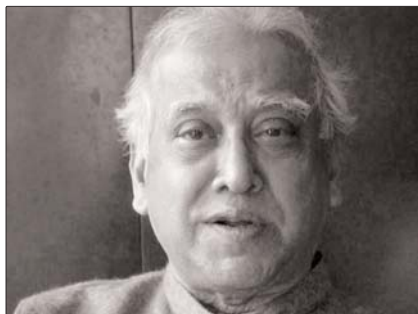
(Olivia Bălănescu a predat pentru trei ani limba română la Delhi University, New Delhi)

Foto de Olivia Bălănescu

Amintiri despre Mircea Eliade și Maitreyi Devi

Traian Penciu în dialog cu Pabitra Sarkar

PABITRA SARKAR. FOTO DE TRAIAN PENCIU

Întîi la Universitatea Jadavpur, încheindu-și cariera universitară ca vicecancelar al Universității Rabindra Bharati, o universitate situată în casa lui Tagore. La această universitate a îndeplinit funcția de vicecancelar timp de șapte ani, din 1990 pînă în 1997. Acum, urmînd tradiția intelectualilor indieni, scrie despre lingvistică, teatru, muzică; uneori și cărți pentru copii.

În 1973 studia cu o bursă Fulbright la Universitatea din Chicago. Acolo l-a cunoscut pe Mircea Eliade și a fost martorul înfîlîirii acestuia cu Maitreyi Devi. Cînd a aflat că sînt român și-a manifestat dorința de a-mi povesti amănunte despre acest eveniment care avea să determine apariția unui roman de dragoste care nu a fost uitat nici astăzi de cititorii bengalezi: *Na Hanyate*. A urmat o discuție despre Maitreyi și înfîlîirea ei cu Mircea Eliade, la Chicago, pe care o vom reproduce mai jos.

Cînd ați înfîlîit-o prima dată pe Maitreyi?

Maitreyi s-a făcut cunoscută în Bengal datorită memoriilor sale despre Rabindranath Tagore. În tinerețe trăise cu sotel ei într-un apartament în Manpu. Tagore o vizita adesea și a fost găzduit acolo de patru sau cinci ori. Memoriile ei despre aceste vizite sînt fascinante. Toți le-am citit, studenți fiind, la cursul de literatură. Le-a publicat mai întîi în bengali cu titlul *Mongpu-te Rabindranath*¹ și apoi le-a tradus în engleză cu titlul *Tagore by Fireside*. Cărțile ei erau familiare cititorilor din Bengal, așa că numele ei era cunoscut. Am înfîlîit-o și la diferite ocazii oficiale și evenimente culturale. Cred că și ea avea cunoștință de mine.

Deci ați cunoscut-o mai întîi prin cărțile ei...

E adevărat. La fel de adevărat e că pe atunci nu aveam părul gri... (rîde).

Se știe despre Maitreyi că citea mult în domenii foarte variate. Domnul Sen, fiul ei, își amintea cum, copil fiind, nu putea înțelege cum un adult, care are libertatea deciziilor sale, poate citi atât de mult.

Cititorii buni sînt întotdeauna o enigmă pentru cei care nu citesc mult. „La ce le folosește atîtea cărți?”, se întreabă unii. Dar Maitreyi a fost o cititoare bună. Ea era fiica unui intelectual. Tatăl ei a fost unul dintre cei mai buni intelectuali pe care i-a dat Bengalul, un filozof. Casa lor era plină de cărți așa că ea a avut posibilități ample de lectură. Sînt sigur că era o persoană citită, așa ceva se observa inevitabil. Nu în sensul unei firi pedante, ci, pur și simplu, faptul că a citit mult.

Dar Maitreyi și scria...

În primul rînd a scris memorii, dar a scris și poezii, desigur. Majoritatea erau poeme de dragoste și poeme inspirate din natură. Acestea sînt temele preferate de fete aici. Nu consider însă că era o poezie în adevăratul sens al cuvîntului. Nu dănuie. Sînt poezii scrise de o fată tînără ce vroia să se exprime într-un limbaj care era la modă în acea perioadă. Însă nu trec de acea perioadă. Sînt plăcute, însă nu lasă o impresie de durată. Prin urmare, nu o consider poetă, ci o bună

PABITRA SARKAR este pensionar, dar vizitează aproape zilnic universitatea la care a predat. Face parte din generația de intelectuali ai Bengalului care s-a format în anii șaiszeci-șaptezeci la mari universități americane, ca să renunțe apoi la bunăstarea occidentală și să se întoarcă la marea iubire: Calcutta. A făcut masteratul și a obținut diploma de doctor în lingvistică la Chicago, după care a predat la Universitatea Minesota din Mineapolis. S-a întors apoi acasă, în Calcutta, orașul bucuriei, și a predat mai

universitară ca vicecancelar al Universității Rabindra Bharati, o universitate situată în casa lui Tagore. La această universitate a îndeplinit funcția de vicecancelar timp de șapte ani, din 1990 pînă în 1997. Acum, urmînd tradiția intelectualilor indieni, scrie despre lingvistică, teatru, muzică; uneori și cărți pentru copii.

scriitoare de memorii.

Cum era Maitreyi în anii '70?

Maitreyi Devi provenea dintr-o familie elevată. Noi, tinerii, o priveam ca pe o icoană, fiindcă ea fusese aceea care îl înfîlîise pe Tagore (poetul murise cu mult timp înainte, cînd eu eram copil de cinci ani). Cineva care îl înfîlîise pe Tagore avea o aură de mister. Și stia să vorbească frumos. Era invitată la diverse ocazii, iar la aniversările lui Tagore era întotdeauna vorbitorul principal. Vorbea frumos. În discurs, amintirile ei prindeau viață.

Maitreyi a fost una dintre studentele favorite ale lui Tagore. Ce anume a preluat din felul de a fi al maestrului ei?

E foarte greu de spus fiindcă noi nu am fost studenții lui Tagore. Însă tatăl ei, profesorul Dasgupta, fiind apropiat de Tagore, Maitreyi și sora ei Chitritra Devi îl vizitau foarte des pe Tagore la Shantiniketan. Cred că au petrecut mult timp alături de Tagore, iar el ținea foarte mult la cele două fete. Cultura tagoriană nu este agresivă și nici avidă. E un mod liniștit de a vedea viața, luînd ceea ce aceasta îi oferă omului, fără a rîvni violent la mai mult. A accepta ceea ce aduce viața.

Paradoxal, școala lui Tagore a avut un efect puternic în Occident.

Într-adevăr. Mai ales în Europa de Est și în țările de limbă spaniolă, unde este foarte popular și astăzi. Un laureat al Premiului Nobel și-a cîștigat mai întîi faima ca traducător al lui Tagore și abia apoi ca scriitor. Vorbesc despre Juan Ramon Jimenez, care l-a tradus pe Tagore în spaniolă împreună cu soția sa Zenobia.

Cum se face că Maitreyi a fost selectată în delegația pentru Chicago?

Este încă un mister pentru mine. Eram la Chicago în acea perioadă și am auzit că va face parte dintr-o delegație de ieșuți. Ieșuții o invitaseră la Chicago, însă nu înțelegeam cu ce scop, deoarece ea nu era creștină. Apoi am auzit că prietenul nostru comun, Dhimak jr., care era profesor la Universitatea din

Chicago, a favorizat alegerea ei, impresionîndu-i pe ieșuți și ascunzînd adevăratul scop al vizitei: înfîlîirea cu Eliade. Dar Maitreyi a venit la Chicago și ne-am bucurat să o avem printre noi. Însă nu cunoșc exact care au fost demersurile pentru a o aduce.

E posibil să fi fost o conspirație care să faciliteze înfîlîirea?

Cu siguranță a fost, însă eu nu am luat parte, doar Dhimak, care mi-a spus că adevăratul scop al vizitei lui Maitreyi era înfîlîirea cu Mircea Eliade. Nu știu cît a fost și ea implicată. Cred că ea a lăsat să se înțeleagă că ar vrea să îl înfîlîească pe Mircea, așa că Dhimak, care era un suflet bun, a organizat, a pus în scenă totul, aducînd-o pe Maitreyi la Chicago și favorizînd înfîlîirea lor.

Ați înfîlîit-o pe Maitreyi imediat după sosirea la Chicago?

Ea era găzduită de familia unuia dintre studenți, dar ne vizita zilnic, după mesele, fiindcă se simtea singură și dorea să vorbească cu cineva în bengali. Petreceam cîteva ore discutînd, schimbînd informații despre cunoștințele comune din Calcutta. Ne-a vorbit și despre Tagore.

L-a pomenit pe Eliade?

Într-o zi ne-a spus că dorește să îi ofere o masă bengaleză și le-a rugat pe soția mea și pe prietenii ei, femei bengaleze din Chicago, să o ajute. Fiecare urma să gătească un fel de mîncare și să ofere o masă festivă membrilor departamentului de studii asiatice.

Masa festivă a fost, prin urmare, inițiativa ei...

Așa este. Ea a organizat și a plătit totul. Masa a avut loc într-o mică sală la Chicago International House, în campusul universitar. Toți profesorii de la Departamentul de Studii Asiatice au fost acolo. Dhimak a fost acolo, van Buitenen, eminentul profesor de sanscrită, a fost acolo, Daniel Rudolf și alții. Mircea a fost și el acolo și toți ne-am simțit foarte bine. Un adevărat festin indian.

I-a plăcut lui Mircea Eliade mîncarea bengaleză?

L-am văzut, era fericit. Nu știu ce gîndea, dar cred că amîndoi erau fericiți. Maitreyi Devi radia. La fel și Eliade. Însă Eliade era un bătrîn urît, știam că nu fusese prea frumos nici în tinerețe și nu înțelegeam cum s-a îndrăgostit Maitreyi de el. Dar a fost un mare cărturar. I-am citit cărțile. Un mare erudit. Nu

am prea multă considerație pentru religie, însă felul cum a analizat-o ca fenomen este uimitor.

S-au mai înfîlîit după aceea?

Nu cred. Nu. Însă, în urma acestei înfîlîiri, Maitreyi Devi a scris un roman, pe jumătate autobiografic, care are un titlu în sanscrită, *Na Hanyate*. Însăamă *Nu moare*. A fost tradus în engleză....

Și în română...

Și în română... Aceasta a fost urmare.

După eveniment, Maitreyi a mai vorbit despre Eliade?

Da. Cînd am înfîlîit-o, a doua zi, era bucuroasă. Ne-a spus că și-a îndeplinit misiunea pentru care a venit la Chicago, și anume să îl înfîlîească pe Eliade și să îl facă să se simtă bine în modul tipic bengalez: servindu-l cu mîncare gătită de propria ei mînă. Era fericită și ne-a povestit despre iubirea ei pentru Mircea. Pînă atunci nu am știut nimic cu siguranță, aveam doar bănuieli.

Care a fost reacția dumneavoastră?

Am fost surprinși. Și fericiți, fiindcă am fost martori ai unui eveniment atît de romantic. Am realizat că luăm parte la o mare dramă umană.

A anunțat atunci romanul?

Nu, nu ne-a spus că îl va scrie, însă, dacă îmi aduc bine aminte, l-a publicat la scurt timp după. A fost foarte apreciat și ea a primit Indian Literary Prize.

Este posibil ca ea să fi dorit să îl înfîlîească pe Mircea Eliade înainte de a scrie romanul?

S-au spus multe pe tema asta. Posibil, fiindcă ea ne-a spus că ce scrisese Mircea despre ea în *La nuit bengali* nu a fost adevărat. Așa că a dorit să fie cunoscută și propria ei versiune. Un fel de replică.

Într-adevăr. Vă mulțumesc tare mult pentru că mi-ați împărtășit amintirile dvs. Sînt sigur că mulți admiratori ai lui Eliade, de acasă, vor fi surprinși să afle această poveste. Vă mulțumesc.

Calcutta, februarie 2008

¹ Orașul în nordul statului West Bengal.

² Traducerea în limba română (după varianta originală, în bengali) a acestui volum este în curs de apariție la Editura „Casa Cărții de Știință” din Cluj-Napoca, în traducerea Danei Sugu.

Despre orez și puritate: Masa și castele în India

Foto de Raluca Boboc

RALUCA BOBOC

Stau și aștept trenul de Varanasi, în toilul unei nopți pline de țințări, care îmi dau ticoale cu aceeași nepăsare cu care mi-ar putea da, probabil, și simburile de malarie. O ricșă se oprește pe peron și descarcă înfi o sticlă goală, apoi un bătrîn scheletic, care mormăie încontinuu numele unui sat din apropiere, nu răspunde la întrebările nimănui și ne privește fără a părea să înțeleagă ce se întâmplă cu el. Nici eu nu înțeleg mare lucru din ce vorbesc ceilalți, în jurul trupului aproape gol și îngrozitor de slab. Încerc numai, printre cîțiva alții, să-i ofer ceva de mâncare, în timp ce un indian îmbrăcat la costum alegă și îi umple sticla cu apă. Bătrînul primește, într-un sfîrșit, una din pungile de chips-uri, iar apa o bea cu greutate, fără să atingă sticla, turnîndu-și-o în gură de la distanță, așa cum se face în India. De la cei care se oferă să îl suie în următorul tren, aflu că e Brahman.

Dacă frumusețea are adesea, în India, culoarea pielii albe, culoare invariabil atribuită elitelor după ce, ani de-a rîndul, a fost culoarea invariabilă a invadatorilor din vest, fie ei arieni, greci, arabi, mongoli, portughezi sau britanici, ce culoare are însă, în India, singele mai mult sau mai puțin pur al fiecărei caste? Oare cum pot indienii diferenția, în lipsa oricăror indicii vestimentare, un Brahman de un Rajput, sau un Vaishya de un Shudra, sau – cu atât mai interesant, într-o lume în care un Rajput nu mai este neapărat și conducător, în care Vaishya, adică mesetugarii și comercianții, se înmulțesc și se îmbogățesc ca niciodată înainte iar destui Brahmani pot fi la fel de săraci ca și un Shudra sau chiar un Paria (Dalit) – cum pot, totuși, indienii recunoaște imediat un Brahman de un Paria?

În mod neașteptat, un răspuns mi-l oferă ora mesei în trenul de Varanasi, pe care, după primele 20 de ore, simt că îl împart cu mii de oameni, deși nu poate fi vorba, bănuiesc, de mai mult de cîteva sute. Cine se poate, însă, sustrage sentimentului multiplicării continue într-o Indie care nu pare a cunoaște noțiunea de spațiu privat sau viață particulară, și mai ales atunci cînd asiste la defilarea – așa cum se întâmplă în orice tren – a unor hoarde interminabile și năucitor de pitorești de vînzători ambulanti.

Cu toate că în tren se poate cumpăra orice, chiar și călătorii de cursă scurtă, cum e familia cu trei copii din fata mea, par a prefera să își aducă mîncarea, farfuriile și paharele de

acasă. Iar ceea ce pentru albi poate părea doar incomod – transportarea unor seturi întregi de vase și mîncatul exclusiv cu mîna dreaptă și cu picioarele încrucișate în fata farfuriei, spre deosebire de noi, o civilizație „a scaunelor și a zidurilor” (Tagore) – pare a avea pentru ei o importanță maximă. Ca și aruncarea pe geam a cînilor de lut nears din care se bea ceaiul pe care fiecare îl cumpără de cel puțin cîteva ori într-o călătorie cu trenul, ca și faptul că ne pot oricînd oferi din mîncarea lor nouă, albilor, dar nimeni, în afară poate de Paria care se suie să mătore pe jos în stații, nu primește vreodată mîncare de la noi, nici măcar copii.

Așa cum se vede din tren, masa la indieni are un tîlc ascuns, iar așa cum aflu mai tîrziu, tot tîlcul stă în ideea de puritate. Gradul de puritate dictează împărțirea pe caste și totodată califică părțile corpului, materialul vaselor, mîncarea și gătitul ei. Așa cum, spre exemplu, partea de la buric în sus a corpului (cu excepția minii stîngi) este mai pură decît restul corpului, un metal ca aurul, un material ca mătasea sau un animal cum e vaca, cobra, sau chiar maimuta are un grad mai mare de puritate decît altele. Mango-ul este intrinsec pur, alcoolul intrinsec impur, iar ceapa și usturoiul fac parte dintr-o categorie mai degrabă impură decît pură (*rajas*), putînd stimula apetitul sexual. Ceea ce îmi aminteste de pro-

fesorul de filosofie din Kolkata, un brahman care se mîndrea că nu s-a atins în viața lui de nici o mîncare cu ceapă [și usturoi] și susținea ca asta l-a ajutat să rămînă celibatar. În funcție de ceea ce mîncă, fiecare devine pîrtas tendinței (*guna*) predominante din fiecare mîncare, dintre cele 3 care stau la baza creației lumii și a oricărui element din viața sa, inclusiv a mîncării și băuturii: *sattva* sau ceea ce e luminos, pur, stabil, *rajas* sau tendința spre acțiune, frenezia sexuală și nehotărîrea, zbuciumul minții, și *tamas* sau întinericul, inerția, negativul.

Pină să merg în India, știam și eu ceea ce stim toți cei care am citit *Maitreyi* și ceea ce știe o lume întreagă, că în India căsătoriile sînt aranjate, că hindușii nu se căsătoresc decît cu membrii aceleiași caste și că, pentru ei, e cu adevărat important să nu-și amestece singele. Nu mi-aș fi imaginat niciodată că protejarea singelui poate căpăta un sens atît de fizic, de material încît să investească întregul univers culinar cu sensuri religioase. În funcție de poziția sa în ierarhia purității, fiecare castă a ajuns să își mînce mîncarea și să își bea ceaiul într-un hățis de cutume și prohibiții, în care, întotdeauna, oferirea și primirea orezului fierț (*bhat*) este, de fapt, un act de maximă intimitate, orezul, dintre toate mîncăturile, fiind principala sursă materială a singelui (*raka*). E logic – mă gîndesc – ca sursă fiziologică a vieții, singele rămîne un arbitru direct al purității.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, la începutul unei noi aventuri feroviare, de data asta pe drumul – aproape în întregime compus din praf – spre Desertul Thar, aștept cu nerăbdare ora mesei. Încerc, de fapt, să ghicesc din ce castă fac parte cei din fața mea, ai căror copii tocmai mi-au refuzat și ciocolata europeană și chipsurile indiene. Știu deja că, în ciuda pielii mele albe, care pentru mulți din jurul meu înseamnă frumusețe, gradul de puritate al singelui meu lasă de dorit. Si mă întreb cît de grav poate fi, pentru unii Brahmani tradiționaliști, contactul cu frumozii Paria albi, mai ales că am auzit de cei cîțiva Brahmani din sudul Indiei care nu acceptă nici ca umbra unui ne-Brahman, și mai ales a unui Shudra, să treacă peste ei. În sistemul gîndirii indiene, contactul cu o entitate impură duce la pierderea temporară a purității, care poate fi recucerită numai prin schimbarea hainelor devenite impure în urma atingerii umbrei și prin turnarea apei [adusă din Gange] peste

cap.

Pe de altă parte, gătutul prin fierbere în apă e cel mai impur, putînd polua chiar și hrana intrinsec pură. India e inepuizabilă în a-ti demonstra că nu ai înțeles mai nimic din ce se întâmplă pe acolo. Ceea ce, pentru restul lumii, pare o izbîndă definitivă a haosului sau triumful unei imaginații fabuloase este, însă, pentru indieni, cît se poate de limpede și logic: cele mai înalte caste din societatea indiană, Brahmanii și Rajputii pot oferi hrană fiartă tuturor celorlalte și pot atinge vasele de lut, castele de mijloc nu pot oferi decît mîncare prăjită sau friptă și apă și nu pot atinge decît vasele de alamă. Cu cît este mai joasă poziția unei caste în ierarhie, membrii acesteia pot primi mîncare de la oricine dar nu o pot oferi nimănui altcuiva decît membrilor aceleiași caste. Acolo unde îmi imaginam că singurii care pot fi bucătari în India sînt Shudra (casta servitorilor, cea de-a patra pe scara ierarhică) sau, eventual, Paria, am aflat cu stupoare că cei mai căutați bucătari sînt Brahmanii, membrii celei mai înalte caste. Explicația e simplă: de la un Brahman, absolut oricine poate primi mîncare rămînînd pur, în timp ce Brahmanul nu poate mîncă de la un Shudra decît dacă primește mîncarea proaspătă și o spală și gătește singur, iar în casa unui membru al unei caste de mijloc, un Brahman poate mîncă numai dacă mîncarea a fost gătită de un bucătar de rang egal.

Cît poate fi de întîmplător faptul că într-un sat întreg care mîncă din vase de lut, cîteva familii au aliniat în curte numai farfurii și pahare de alamă? Acolo unde, la început, am trecut ridicînd din umeri, mai tîrziu am învățat să recunosc cele cîteva familii de Rajputi dintr-un sat de Brahmani.

Si totuși, în India, toată lumea cumpără, vinde și mîncă pe stradă. În farfurii din frunze, sticle halucinant astupate cu lămii în loc de dop și cîni de lut nears, orice pelerin, din orice castă ar face parte, poate mîncă, în timpul călătoriei sale, orice mîncare proaspătă sau gătită cu ajutorul focului. Iar mîncarea adusă ca ofrandă zeului, și apoi împărțită oamenilor (*prasad*) este întotdeauna pură, indiferent ce conține [trebuie musai să fie vegetariană, fără ceapă sau usturoi sau ciuper-ci, *sattvica*], și orice participant la ritual, indiferent de castă, o primește ca pe o binecuvîntare.

În India, totuși, nimic nu este întîmplător.

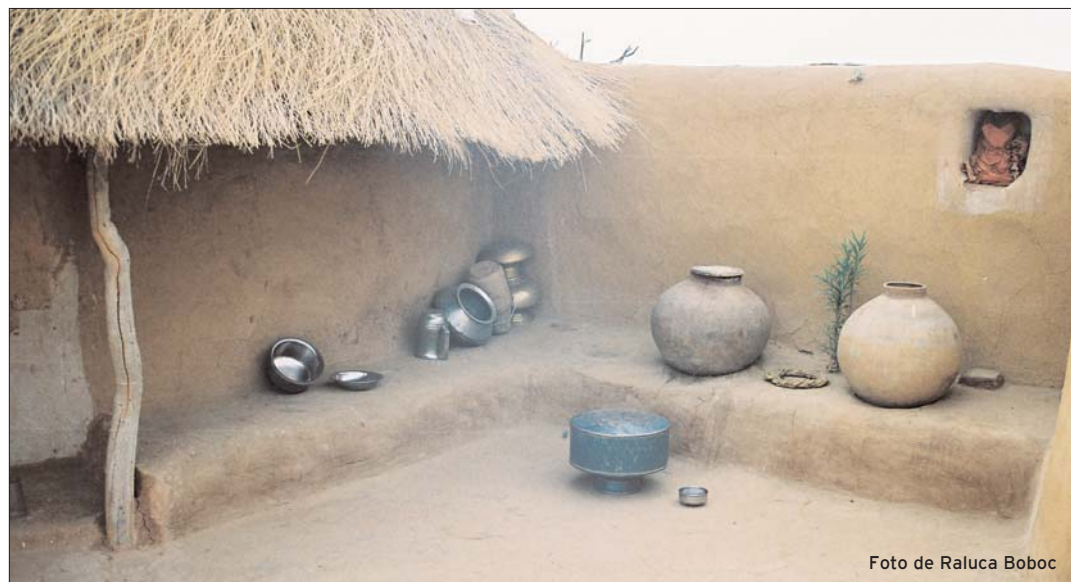

Foto de Raluca Boboc

Metaforă la purtător

Birla Mandir Temple Kolkata, foto Mihaela Gligor

DANA SUGU

d-nei B.

De trei ori v-am întrebat ce vreți să știți și poate nerăspunzându-mi ați dorit să-mi spuneți ceva; că nu vă interesează nimic, sau poate vă e greu să alegeți un răspuns. Merg pe a doua variantă – e cumva mai aproape de ceea ce simt și eu.

Ei bine, cite ceva despre India, sau mai precis despre Calcutta și împrejurimile ei. Despre oamenii ei, ce nu separă nimic de nimic. De la firul de iarbă, văpăile verii, inundațiile musonului, mireasma iasomei la înserare, praful ridicat de vaci pe ulitele satelor în drumul lor spre stăpini – toate își au rostul lor și împreună un rost dincolo de ele toate. Eter, pământ, apă, foc, aer, minte și suflet – toate se-mbină precum fibrele într-un fir dintr-o țesătură pătinoasă. Dar mă tot întreb, de ce oare separăm noi lucrurile într-atât încât le pierdem în cele din urmă tot sensul? Cine-ar putea răspunde la asta, eu chiar nu știu. Oamenii ce trec pe lângă mine, ce murmură cîtece din te miri ce filme Bollywoodiene, ce nu știu ce-i viața privată, nu par să fi învățat vreodată să separe lucrurile – după metodele noastre analitice și atît de bine puse la punct... și poate asta încă-i mai ajută să țină în viață o civilizație aproape antică. Ei n-au învățat să separe și poate asta nu i-a lăsat să separe trecutul de prezent, iar viitorul și-l cresc de pe acum în palmă – e fapta (*karma*), zic ei, ce năște viitorul. Ceea ce a fost, ceea ce este și ceea ce are să vină se împletesc în prezent, chiar în secunda asta pe care eu mă străduiesc s-o prind.

O oră în Calcutta te obosește poate cît o zi întreagă sub orice alt petec de cer din lume. Esti bombardat de sunete, mirosuri, atingeri, mai puțin vrute, culori în mii de nuanțe și ele toate intră în tine ca 'perlele pe fir'. Te obosește Calcutta, dar, mai degrabă poate, te și îmbogățește prin ceea ce îți dă. Depinde doar de tine de vrei să și primești, de te deschizi spre a simți și înțelege. Numai că aici vizitatorii se separă în două cete – nu în „smintitii și miseii” lui Eminescu – cei ce se lasă a primi și cei ce știu deja totul, din nu știu ce cărți. Asta îmi aduce aminte de un *koan*, o poveste Zen, despre un profesor american, cea mai mare somitate în studii buddhiste din Statele Unite. Savantul nostru e pe cale să se pensioneze. Colegii îi fac cadou un bilet de avion pentru a merge în Japonia, să înfîlnească un adevărat maestru Zen. Scurtez povestea și ajung la momentul cînd profesorul

oameni; nici nu mă mir de s-or amesteca în gloata anonimă a celor cu „ceasca” mult-prea-plină de literele cărților buchisite în cine știe ce bibliotecă – trist, dar adevărat! Dar nu vreau să îi pomenesc prea mult, pentru că nu simt că merită marea osteneală a literelor de a se naște în cuvînt. Cuvintele își au și ele valoarea și greutatea lor și de le azvîrl fără folos mi s-or preface poate în bolovani în gură. Ei bine, nu vreau să mă înec din pricina nimănui.

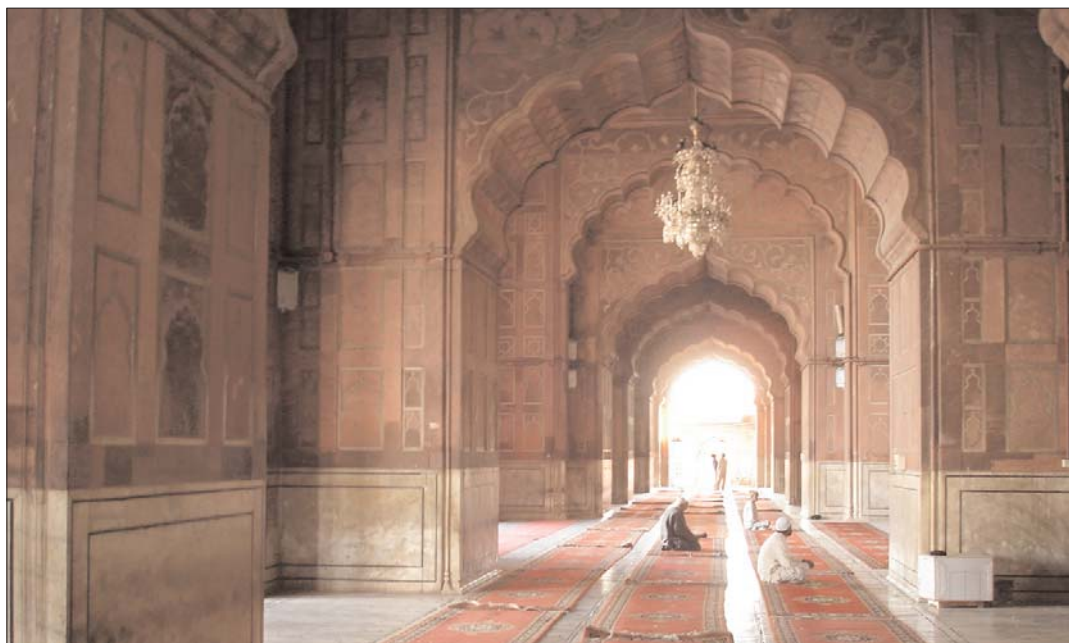
Deci, Calcutta și spiritul ei. „Firul” pe care pămîntul, apa, focul, eterul, mintea și eul, ele toate se însălează este divinitatea, indiferent de ce nume ori gen ar avea. Esenta divină, originea sau nimicirea a tot ceea ce există, prin gustul apei, lumina soarelui și a lumii, sunetul din spațiu, omenescul din oameni, mirosul pămîntului, strălucirea focului, puterea, cu sau dezbărată de dorință și patimă, iubirea ne/legiuită, înțelegerea celor ce cunosc și lipsa ei din cei cu mintea tulburată, toate îi adună laolaltă pe nepăstuit, pe cel ce năzuiește să cunoască, pe cel cu inima la binele lumesc și la roadele acestuia, dar și pe cel ce deja posedă cunoașterea „firului”. Parcă văd că nu vă vine a crede, parcă vă aud zicînd că spun povești. Nu, nu-s povești, chiar de par a fi. Asta poate explică toleranța oamenilor acestora și felul lor de a accepta orice și pe oricine de vreme ce toate se trag dintr-o singură origine – divinul. „Tulburarea dualității, născută din dorință și ură, duce în rățacire toate ființele”, spune *Gita*, cartea de căpătîi a hindusilor. Cîta capacitate de înțelegere trebuie să crească în inimile celor ce nu știu tulburarea separării! E greu de imaginat și nici măcar nu merită să încercăm a înțelege pentru că nu se poate decît dacă trăiești printre ei. Altfel, pripiți cum sîntem, tragem concluzii pripite și batem cuie și lipim etichete, după mintea și obiceiurile noastre – primul lucru ce l-am învățat aici a fost că trebuie să uit tot ce știam și să o iau de la început, precum copilul ce învătă să meargă.

V-aș spune într-adevăr cum e pe aici, dar nici nu-ți dai seama cum începi să nu mai vezi ori să simți ceva; cum nu mai bagi în seamă pe femeia aceea ce toată ziua face ceai în văpaia soarelui spre a-și putea trimite copii la școală, dar care niciodată nu uită să zîmbească, ori pe rîcșarul numai piele și os ce-i trage pe cei de trei ori mai grei ca el spre a putea pune seara familiei sale ceva pe masă, pe bărbierul așezat pe piatra din colțul străzii toată ziua în

speranța că mai prinde un client, pe polițistul plin de sudoare ce zadarnic încearcă să facă loc tuturor – pietoni și mașini – ce par să nu urmeze nici o regulă, ...pe copilașii ce te tot trag de mîncă să le dai cîte ceva, sau pe femeile ce poartă cîte un prunc în brate – al lor, sau poate împrumutat de la vreo rubedenie, ori vecină, sau cum se tot uită la tine de parcă ai picat din cine știe ce planetă, sau zgomotul infernal urzit din glasuri, claxoane, autobuze sau camioane ce-si cer vehement dreptul de a se pensiona. Nu că nu vrei să le vezi, nici cum – și să nu vrei tot le-ai vedea. E ceva ce atît de tare te prinde, că vrei sau nu vrei – se plimbă pe lîngă tine, trec și nici măcar nu le mai privești – sau poate că te-ai pierdut de tine, cea din afara lor, ce te-ar mai lăsa să vezi ori să simți ceva. Sună teribil, n-am încotro – așa e! Te pierzi în multime și începi să existi prin ea. Și atunci timpul aleargă în jurul tău, fiecare clipă îngroapă pe celălalte, cum ar zice Eliade. Ei bine, el e cel vinovat de toate – ne-a ademenit spre o lume dincolo de imaginația noastră pe care tainic, cu talent, a zidit-o printre noi. El e tapul ispășitor, să ne trăiască!

Umanitatea pare a fi osîndită să facă analogii. India, pentru cei ce i se apropie, pare să devină o figură de stil, o metaforă la purtător, ce ne îngăduie astfel să vedem un lucru prin prisma altuia. Semnificantul primește o semnificație din afara propriului său element cultural. O astfel de metaforă pare să lege culturi diferite, producînd noi înțelesuri. Ca atare, fiecare își construiește metaforele proprii analogiilor la îndemînă, nenumărate combinații fiind posibile. Ca să vedeți unde ne poate duce puterea imaginației! Astfel de ciocniri culturale, de construcții ale imaginației, de bună seamă, se pot multiplica la infinit, precum permutările în diferite combinații, unde aranjamentul depinde de mintea fiecăruia. Și astfel India te inspiră la a-ți crea o părere, un adevăr pur și simplu despre ea – chiar dacă adevărul nu e niciodată pur și rareori simplu, după Wilde – în timp ce ea, după părerea lui Tagore, rămîne în sihastria ei, așteptînd să fie descoperită. Și dacă într-adevăr o fi cum spune el, singura cale e să veniți și s-o vedeți; de altfel, altă cale eu nu știu.

(Dana Sugu este cercetător în cadrul Ramakrishna Mission Institute of Culture din Kolkata)

Jama Masjid Delhi, foto Mihaela Gligor

Mama mea, Maitraye

PRIYADARSHI SEN

Mama mea, Maitraye Devi, a murit în urmă cu șaptesprezece ani. Privind în urmă, amintirile legate de ea sînt nenumărate și sînt plăcut surprins să descopăr că prezența ei este încă proaspătă în mintea mea.

Mi-o amintesc stînd relaxată în fotoliul ei, citind sau scriind. Pe vremea aceea, copil fiind, nu încetam să mă mir cum un adult, care putea să ia orice decizie voia, alegea să își petreacă atît de mult timp citind.

În dealurile izolate din Mungpu, unde a mers să trăiască după căsătorie, mama avea puțină companie, chiar deloc. Așa se face că s-a apucat să studieze un subiect după altul, de la egiptologie la botanică, de la știință la literatură, și le-a studiat atît de bine încît aproape că a devenit specialistă în fiecare dintre ele. În anii ce au urmat, profunzimea cunoștințelor ei m-a uimit mereu. Treptat, a dezvoltat o personalitate multiplă, cu cunoștințe și interese în domenii variate, ceea ce era neuzual în Bengalul acelei perioade. În parte, aceasta a fost rezultatul strînsei asocieri cu mentorul ei recunoscut internațional, faimosul poet Rabindranath Tagore. Scrierile lui au influențat-o puternic pe Maitraye, iar personalitatea ei a evoluat. Maitraye s-a deschis ca o floare. Maitraye a fost o persoană erudită. În același timp, era feminină..., avea spirit gospodăresc, încerca noi rețete, proiecta mobilierul sau structura grădinilor. La un moment dat am văzut-o chiar regizînd piese de teatru și dans.

Era foarte bine ancorată în realitate, o persoană conștientă de realitățile sociale, ce lua cuvîntul cînd era vorba de problemele serioase. A muncit pentru armonie socială și a înființat chiar un Consiliu pentru promovarea armoniei sociale. De cîte ori a sesizat o nedreptate, de atîtea ori și-a ridicat vocea. Pe perioada războiului din Bangladesh, mama s-a dedicat muncii de ajutorare și a pus bazele unei școli pentru copii orfani, dezrădăcinați, aflați în taberele din apropierea graniței. A deschis, de asemenea, o casă temporară pentru acești copii, care s-au întors înapoi în Bangladesh după război.

În 1972 a deschis, în suburbiile Calcuttei, un așezămint pentru copiii nevoiași și necăjiți (*Home for Children in need and in distress*). A lucrat pentru acest așezămint pînă la moarte. Această casă a fost fondată pe bazele filosofiei și idealurilor lui Rabindranath Tagore.

A fost scriitoare, poetă, asistentă socială, umanistă. De cîte ori încerc să mă gîndesc la mama mea, Maitraye, îmi dau seama că destinul ei, din copilărie și pînă în zilele din urmă, a fost unic. O fată simplă ce s-a transformat într-o persoană extraordinară de dinamică. A făcut viața din jurul ei – deși turbulentă în anumite perioade – interesantă și specială.

Faptul că am fost copilul ei a fost o experiență extraordinară.

Maitraye – My Mother, by Priyadarshi Sen, publicat inițial în *Professor Mircea Eliade: Reminiscences*. Volume edited by Mihaela Gligor and Mac Linscott Ricketts, *Foreword* by Mihaela Gligor, *Preface* by Mac Linscott Ricketts, Codex Publishing House, Kolkata, India, 2008, 277 p., ISBN: 978-81-906429-0-3, pp. 210-211.

Traducere din limba engleză de
Mihaela Gligor

Mihaela Gligor alături de dna și dl Sen, nora și fiul lui Maitreyi Devi, Calcutta, februarie 2008

Mihaela Gligor și dna Sen în casa prof. Dasgupta în care a locuit și Eliade

Ofrandă de cântec

RABINDRANATH TAGORE

Cînt 66

Ea, cea dintodeauna păstrată în adîncul ființei, în amurgul scripirilor și al licăririlor mele;
ea, care niciodată nu și-a îndepărtat vâlul în lumina zilei;
ea, Stăpîne, va fi darul meu din urmă pentru tine, înfășurată în cîntul meu de sfîrșit.
Cuvintele au căutat s-o cîstige; n-au izbutit totuși.
Persuasiunea și-a întins dornică bratele către ea; în zadar.
Am umblat din țară în țară, păstrînd-o în adîncul inimii mele;
pe lîngă ea mi-am trăit răsăritul și apusul vieții.
Ea a domnit peste gîndurile și faptele mele, peste picotilele și visele mele;
s-a ținut însă deoparte și singură.
Mulți mi-au batut la ușa întrebîndu-mă de ea, dar au trebuit să plece disperați.
Nimeni în lume n-a putut s-o vadă la față; ea a rămas în sihăstria ei așteptînd să fie recunoscută.

Cînt 67

Esti cerul și ești și sălașul.
Minunatul, în acest sălaș găsesc iubirea-ti ce-mi împrejmue sufletul cu culori și sunete și miresme.
Dimineata, tăcută, vine cu un coș în mîna-i dreaptă, în care poartă o ghirlandă spre a încorona pămîntul.
Seara vine peste lucile însingurate de absența cirezilor printre potecile necălate, purtînd, în urciorul ei de la oceanul din apus, briza răcoroasă a liniștii.
Acolo însă unde cerul nesfîrșit se desfășoară pentru ca sufletul să-și afle zborul domnește alba lucire nepătată.
Acolo nu-i zi și nici noapte, nici formă sau culoare și niciodată, niciodată, vreun cuvînt.

Cînt 68

Raza ta de soare coboară peste acest pămînt al meu cu bratele-i larg deschise și așteaptă la ușa mea spre a purta către tine norii născuți din lacrimile, suspinele și cîntecele dorurilor mele.
Cu o mîngîietoare desfătare îți împinzești pieptul înstelat cu acea mantie de nori cetosi prefăcînd-o în nenumărate chipuri și pliuri și colorînd-o în nuanțe mereu schimbătoare.
E atît de ușoară și de trecătoare, plină de grație și induioșătoare și întunecată – de aceea îți este dragă, o, tu, cel imaculat și senin. Iată pricina pentru care poate să-ți acopere alba ta lumină cu umbra ei însufletită.

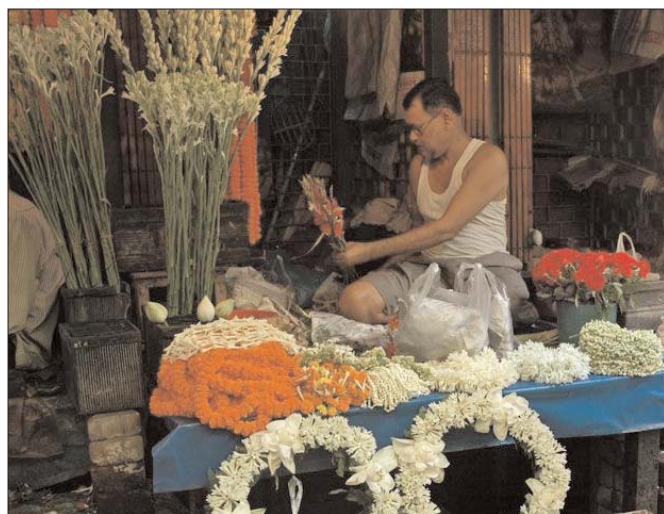
Cînt 69

Același suvoi de suflare ce zi și noapte curge prin venele mele curge și-n lume și-și dansează cumpănit ritmul.
Este aceeași viață care încoltește cu bucurie în praful pămîntului și în firele de iarbă fără de număr și care răzbește prin valuri zgomotoase de frunze și flori.
Este aceeași viață împietrită pe fundul oceanului vieții și al morții, în flux și reflux.
Îmi simt mădularele devenindu-mi falnice din atingerea acestei lumi a vieții. Mîndria mea se naste din vremea de demult a vieții; puls ce dansează acum prin sîngele meu.

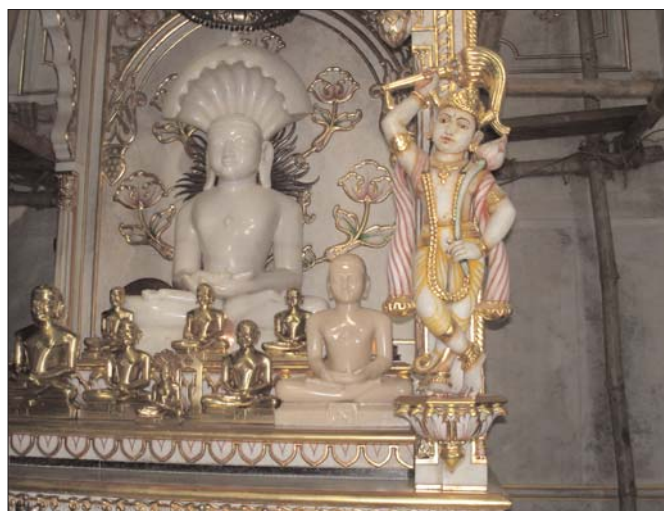
Traducere din bengali de Dana Sugu

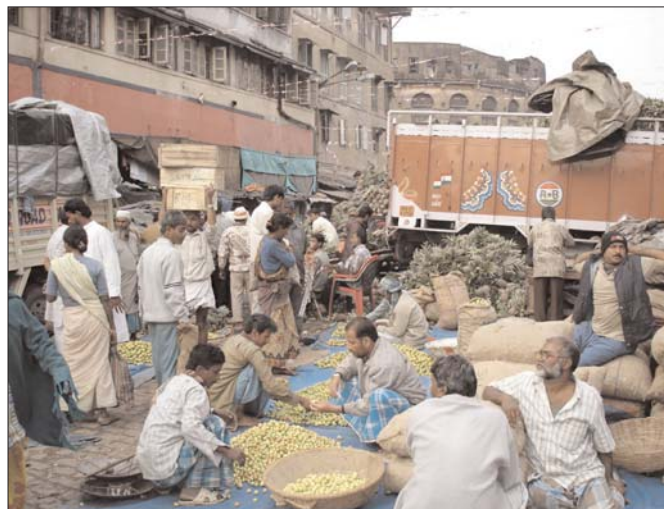
Îmbăierea la Belur Math, foto de Mihaela Gligor

Kolkata, foto de Mihaela Gligor

Jain Temple Kolkata, foto de Mihaela Gligor

Kolkata, foto de Mihaela Gligor

Supliment realizat de Mihaela Gligor